

лише коло зацікавлень автора, вона зорієнтовує у мистецьких шуканнях і художніх світоглядах літератури межі століть.

Нижче наведено листи І.Липи до С.О.Єфремова, які зберігаються у Відділі рукописних фондів і текстології Інституту літератури імені Т.Г. Шевченка НАН України. Примітки зі знаком * належать І.Липі.

ЛИСТИ ІВАНА ЛИПИ ДО СЕРГІЯ ЄФРЕМОВА

Ф. 120, од. збер. № 192.

*Лист до Єфремова С.О. від 10.03.1903 р. (2 арк.)*¹

Високоповажний Сергіє Олександровичу!

Колись Ви казали, що можна бути постійним передплатником Київського видавництва і діставати всі книги, які виходять у світ.

Коли так, то будьте ласкаві записати мене передплатником на цей 1904 рік. Грошей Вам зараз не надаю і коли можна, то пождіть місяці зо два, а тим часом повідомте, коли ласка, скільки треба вкласти на цей рік.

Найбільше мені ходять о те, щоб видання Ваші діставати зараз же, як вони видрукуються, бо маю охоту подавати про них коротенькі рецензії в “Юж[них] записках”.² Може, маєте змогу зробити навіть виємок для такого діла і вислати видання до виходу книжки, зараз як скінчиться друк і брошуровка. Був би Вам дуже вдячний. Адреса на д-ра І.М. Луценка³ (Херс[он] № 52). Альманах “Багаття”⁴ лежить в цензурі. Нема кому потурбуватися про його. Може, Ви напишете кому-небудь до С.П. Бургу⁵, щоб зайшли до цензури та спитали, чи швидко його там прочитають?

“Панталаху”⁶ я Вам вишлю, як видрукуємо його тут. Зараз він лежить в цензурі.

Нащо “К[иевская] С[тарина]” подає такі звістки, як-от та, що “Л[ітературно]-Н[ауковий] В[існик]” видають глави українофільства” і що він має 147 передплатників? І що то за поділ “русофіли” і “українофіли”? Коли “Діло”⁷ пише так архаїчно й безглуздо, то нащо таке передрук[ов]увати?

Скажіть, будь ласка: чи це сам Бордуляк⁸ пише такою чистою мовою, чи це вже Ваша редакція? Неначе то пише не галичанин.

Чи звернули Ви увагу: в ч. 10 представлень до “Петерб[ургского] Листка”⁹ № 63 є символічний малюнок. Правдивий малюнок. Заголовок “Русь всколыхнулась”. Відома річ, що душа цілого малюнка – то центр його, центральні фігури[;] і тут таким центром помальований наш дядько з засученими рукавами, а біля його дівчина. Знайдіть собі той малюнок і подивіться, що коло дядька направо й наліво... – От Вам і символісти! Отже, не сердьтеся на них, бо бачите, що й вони часом уміють сказати правдиве слово...

Дай, Боже, Вам щастя й гаразду.

Ів. Липа.

¹ Рукою С.О. Єфремова зазначено, що адресат відповів 17.03.1903.

² “Южные записки” – тижневик ліберального напрямку, видавався в Одесі у 1903-1905 рр.

³ Луценко Іван. (1864–1919) – лікар і громадський діяч, член Центральної Ради; жив в Одесі.

⁴ “Багаття” – літературно-художній альманах, вийшов 1905 р. в Одесі. Упорядник І. Липа.

⁵ Санкт-Петербург.

⁶ Йдеться про оповідання І.Франка “Панталаха”.

⁷ “Діло” – газета, орган „народовців”. Виходила у 1880–1939 рр.

⁸ Бордуляк Тимотей. (1863-1936) – український письменник, вільно володів багатьма мовами.

⁹ “Петербургский листок” – щоденна газета „міського життя і літературна”.

Ф. 120, од. збер. № 193.

Лист до Єфремова С.О. від 03.06.1903 р. (2 арк.)'

В[исоко] Поважаний

Сергію Олександровичу!

Дістав я лист від Франка, де він пише, що Ви надішлете мені його рукопис "Панталаху".

Висилайте на дім Луценка, бо я сиджу вже на селі² під Одесою. Просив би Вас зробити мені одну велику послугу: ми подали до "Вістника" коротеньку відозву до галицьких письменників, щоб вони надсилали нам рукописи до альманаха. Коли б Ви були ласкаві на підставі цієї відозви подати в "К[иевську] С[тарину]" невеличку замітку, що, мовляв, складається новий альманах "Багаття" і просять авторів засилати рукописи на таку адресу: Херс[он], 48. Д-ру І.М. Луценку. Були б Вам дуже вдячні.

Вже геть чимало матеріялів, геть і гарні твори, але ж багато й таких, що прийдеться повернути. Деякі я вже й повернув. Я все ж таки сподіваюся мати від Вас хоч невеличкий клаптик паперу, писаний Вами, аби помістити в альманасі.

Чому не висилаєте досі рукописів для основи наших народних видань? Тепер би можна було якраз розпочати друк, бо "З-над хмар"³ вже скінчили й маємо вже "білет".

Чи не можна б нам зробити так, щоб ми тут знали, які саме твори Ви вибрали досі для народних видань? Якби Ваша ласка написати: які лежать в цензурі, які Вами намічені, які мають уже друкуватися. Тоді б ми не подавали до цензури одне з Вами. І надалі: як тільки ми що одберем і подаємо до цензури, то зараз будемо Вас оповіщати, а як Ви, то нас. Просто поштовою. Було б добре.

Стискає Вашу руку Ів. Липа. Моя адреса на Луценка для передачі мені.

¹ Рукою С.О.Єфремова зазначено, що адресат відповів 08.06.1903.

² Село Дальник.

³ "З-над хмар і з долин" – літературно-художній альманах, упорядкований М. Вороним і виданий в Одесі 1903 р.

Ф. 120, од. збер. № 194.

Лист до Єфремова С.О. від 11.06.1903 р. (1 арк.)

В[исоко] Поважаний

Сергію Олександровичу!

Посилаю Вам "письмо в редакцію" з поводу альманаха "Багаття". Не писав я досі ніде оповістки через "скромність" свою, бо що ж то за редактор альманаха, коли він сам погано пише? Досі у нас редактори були все видатні письменники, а тут якийсь Липа! Ну, та будь – що буде. Оцю оповістку хоч цілком надрукуйте, хоч зробіть з неї що хочете, аби зісталось: альманах складається, рукописів (і дуже гарних!) є вже чимало, але ще треба, аби не був такий "тощий", як той, що злетів "З-над хмар".

На Ваші ласкаві запитання взяти участь в альманасі, що складається на честь Левицькому, скажу про себе: коли матиму що путнє, таке, що мені самому подобатиметься, то з великою охотою надішлю.

С.Павленко¹ і М. Вороний² перекажуть Вам, що й вони з охотою приймуть участь. Від Вас жду хоч невеличкого твору. Останній термін 1-го (1/IX) вересня*. Альманах уже переписується (на картках). "Хлопця та море" – давайте. На

умови Б[ориса] Г[рінченка] згоджуємося. Товариші мої шлють Вам сердечний привіт.

Ваш Ів. Липа

Ще раз: жду від Вас рукопису.

¹ С. Павленко – псевдонім Шелухіна Сергія (1864–1938) – громадського, політичного, педагогічного діяча, письменника.

² Вороний Микола (1871–1940) – український поет, театрознавець, репресований у 1934 р. Товариш І. Липи.

³ Хотів раніше подати до цензури, та оповістка в “К[иевской] С[тарине]” друкуватиметься тільки в половині липня.

Ф. 120, од. збер. № 195.

*Лист до Єфремова С.О. від 30.03.1904 р. (2 арк.)*¹

Високоповажний

Сергію Олександровичу!

Спасибі Вам і за книжки, і за “Панталаху”, і за клопоти про “Багаття”.

Як же Ваша розправа² про символістів? Чи вже скінчили?

“І символісти Вам приснились,
І не дали, погані, спать...”

Так?

Цікаво, як Ви “торкнете” “Турків”³. Правду казати – я не задоволений своїми писаннями взагалі з боку художнього, але за одне ручуся: не може бути в моїх писаннях, хоч і зовсім не артистичних, порожняви, бавлянки словом, образами, ситуаціями.

Мені здається, навпаки: я не можу нічого художнього написати через те, що перед усім душа моя забігає вперед і нашіптує:

Кругом неправда і неволя,
Народ засмучений мовчить,
А на апостольском престолі
Чернець годований сидить
Людською кровію торгує... і т.д.

Ну й виходить “Білі турки”, “Сім братів”, “Зелена сукня”, “Живі свідки”⁴ ... А втім – це не цікаве.

Коли “К[иевская] С[тарина]” не помістить цю Вашу статтю, то шліть до “Юж[ных] Зап[исок]”, Ви ж знаєте, що там зараз порядкує Ваш знайомий Славинський.⁵ Тут напевне помістять, ще й гроші добрі дадуть.

В останній книжці “Юж[ных] Зап[исок]” проф. Овсяніко-Куликовський⁶ почав писати про символістів. Він мене тим цікавить, що черпає з глибини. Побачим, що він скаже про нові напрямки. Перша його стаття мене більш задовольнила, ніж взагалі подібні розправи.

На мій погляд, символісти не є щось одне і одноманітне: це дуже складне з’явище. Між авторами є таланти, є бездарності, є нормальні люде, є психопати, є такі, що пишуть і не знають, що вони належать до символістів і є такі, що мавпують. Словом, я хочу сказати, що найліпше розібрав би сучасні нові напрямки той, хто розуміється на психології, психіатрії і соціально-політичних науках.

Ловлю Вас на слові, що Ви нічого не маєте проти символізму, що на символістів “не сердитесь”. Коли так, то, будь ласка, зробіть для них (не виключно для них!) маленьку послугу і видрукуйте в найближчій книзі “К[иевская] С[тарина]” оцю замітку, що разом надсилаю.

Малюнок, про який я писав Вам, можете побачити у Бориса Дмитровича¹: я йому вислав. Цензура почала чіплятися до “Юж[ных] Зап[исок]”, що вони “уделяют много места малор[оссийским] вопросам”. Просіть з Києва дозволу на українські часописи! Виберіть за редактора і видавця Ханенка⁸ або Терещенка⁹ – може й дозволять!

Щастя Вам, Боже, у всіх Ваших справах! Христос воскрес! (Се вже й тут по-декадентські в кінці Хр[истос] в[оскрес]!)

Ваш Липа.

¹ Рукою С.О.Ефремова зазначено: “Одписав 22/V 1904”.

² Йдеться про статтю: Ефремов С. На мёртвой точке // Киевская старина. – 1904. – Кн. 5-6.

³ Липа І. Турки. Ритмічна фантазія // З-над хмар і з долин. Український альманах. – 1903. – С. 105-111.

⁴ Твори І.Липи “Білі турки”, або “Турки”, 1903; “Сім братів”, 1899; “Зелена сукня”, 1903; “Живі свідки”, 1903.

⁵ Славинський М. – співредактор одеського тижневика “Южные записки”.

⁶ Овсянко-Куликовський Дмитро (1853–1920) – українець за походженням, історик літератури, мовознавець, сходознавець. Представник психологічного напрямку в літературознавстві.

⁷ Б.Д.Грінченко.

⁸ Ханенко Богдан (1849–1917) – колекціонер української старовини та творів мистецтва, археолог, меценат.

⁹ Терещенко Михайло (1886–1956) – один з найбільших в Україні землевласників, цукрозаводчиків, меценат.

Ф. 120, од. збер. № 196.

Лист до Ефремова С.О. Від 01.04.1904 р. (2 арк.)

Високоповажаний

Сергію Олександровичу!

Прочитав Вашу розправу “На мертвой точке”: “Страшен враг – да милостив Бог”. Ви не можете писати нещиро, я теж буду щирим, хоч різниця буде велика: Ви пишете для публіки, я – виключно для Вас.

Статті Вашої зараз у себе не маю, а через те писатиму дещо тільки з поводу її.

Вона мене знов не задовольняє. Саме се й єсть у Вас “мёртвая точка”, з якої Ви не можете досі рухнутися. Перша Ваша розправа¹ була цікавіша і серйозніша.

Манера писання стара і неповажна, фейлетонового жанру, а щодо “критики” творів авторів, то, вибачте, вона занадто шаблонова, сказав би, базарна.

Усі цитати з шкільних підручників, як-от: “Глагол времён, металла звон”, або афоризми Кузьми Пруtkова і т[ому] подібне – усе вже обридло тому, хто читає російську літературу і вчився в середній школі. Тут знову мертва точка у Вас. Мертва точка у Вас і в манері “побивать” автора. Так, Ви переказуєте зміст твору, як того Вам бажається*, вириваєте частки з поезій, які хочете, які Вам потрібні, щоб поглузувати або підкріпити свою мертву точку. Берете, наприклад, першу половину з поезії Карманського, а другу лишаєте саме ту, яка найхарактерніша для всієї поезії. Слухайте, Сергію Олександровичу, Ви ж пишете не для дурнів і Ви ж чесна людина. Давайте заставимось на що тільки хочете, що я розберу якого хочете автора і зруйную його безперечно тверду основу моралі, зроблю його бездарністю і коли хочете, то й декадентом. Але ж це писання буде зрозуміле тільки дурням, а сам я буду фальсифікатор. Даю Вам слово честі, що через 10 літ, коли Ви перечитаєте свій оцей твір – Вам стане соромно за його. Не через те, що Ви хочете провести й довести в йому своє, а

просто через примітивні прийоми критики. Що було добре для Добролюбова й Писарева піввіку тому назад, те для нашого часу нудно читати, особливо, коли воно не відзначається геніальністю. Тепер другий бік: для кого, власне, і для чого Ви пишете? Автори-декаденти після такої Вашої розправи не стануть реалістами, публіка (розумна) не задовольниться такою критикою, а дурні зостануться дурнями з тією тільки різницею, що вони лятимуть Кобилянську і хвалитимуть Жарка² (як зробила Русова³ в “Юж[ных] з[аписках]”). Повірте мені: мене страшенно іритують такі відносини до письменників. Люде забувають, що то не мода, не вчений трактат або фейлетонна розправа, а то душа жива, що вистраждала, виносила свою декадентчину в усім єстві своїм, і що ся душа інакше писати не може.

Я ще маю сміливість сказати, що поділяти авторів на бездарних і талановитих – то грубість людської душі, то варварство.

З такими карними видихами треба бути дуже обережним. Їх можуть робити тільки генії, як-от Добролюбов, Белінський, Писарев, Скабичевський помилялися тяжко, а що сказати про мілкоту? Що робив Писарев з Пушкіним? Що робили консерватори від літератури з Гоголем, з Шевченком?

Наші українські декаденти, особливо маленькі, не пнуться урівнятися з літературними колосами, як Пушкін, Гоголь і т.д., а через се для них і мірка може бути меншою, але ж повинна бути мірка! І мірка не вузлами зв'язана з старого хламу, а хоч і міліметрова, але точна.

Свою статтю Ви зробили багато чести деяким письменникам, наприклад, скажу щиро, мені, уділивши на моїх “Турків” стільки друкованого місця. Я Вам за це вдячний. Жалію тільки, що ся честь мені зроблена російською літературою, а не своєю.

І іншим Ви зробили немало чести, але “что за честь, коли нечего есть?” Я Вам в Одесі казав: коли хочете дати щось позитивне для розвою літератури, то переверніть гори хламу і напишіть історичну розвідку про декадентів і там доведіть, що то з'являє шкідливе для людськості. Але візьміть всесвітніх декадентів! Виходить смішно: Ви балакаєте принципіально проти декадентів, а за приклади берете Липу, Кобринську⁴, Вороного...

Липа і Вороний погані (по моїй термінології, дрібненькі) письменники, але ж не через те, що вони декаденти, а просто не дала їм природа змоги імпонувати на людськість.

А от, наприклад, декадент О. Шрейнер⁵ (“Грёзы и сновидения”, ц. 25 к.) імпонує на всю молодіж усього світу, і коли Сергій Олександрович його не читав, то я можу сказати, що то вже єсть відсталість від того духовного інтелектуального життя, яким цікавиться людськість, – тобто “мёртвая точка” в літер[атурнім] і духовім розвою. Ну, годі! Писати про це можна до завтра, але яка з того користь? В усякім разі, коли дозволите, то я скажу, що писати Ви умієте і бажалось би мені, щоб Ви частіше писали. З Вас вийде непоганий критик, і тільки я жалію, що то буде критика російська. Може, Вам смішно, що я так говорю до Вас, наче “покровительственно”, але я хочу сказати тільки одне: на один міліметр від мертвої точки уже може бути безперестанний рух. Може, й Вам пощастить перескочить мертвою точку.

З дійсною повагою до Вас Іван Липа.

P.S. Наш цензор не пустив двох моїх рецензій: про “Акорди”⁶ і про “В поті чола”. Не пустив і одну публіцистичну розправу. Хотілось би її надрукувати. Може, пришлю до Вас, а Ви відішлете до СПб⁷. Там можна буде, як земляки схочуть.

Р.С. В останній книзі “К[иевской] с[тарини]” передруковано мою замітку про “Кн[игу] Вік”⁸ з “Южн[ого] обзор[енія]”⁹, з початком не моїм. Чудно! Чому перестраховати і не показати, з якого часопису передрук? Ну й публіка!

¹ *Ефремов С.* В поисках новой красоты // Киевская старина. – 1902. – Кн. 10-12.

² напр[иклад] Турки.. “враги креста Христова”!?!.. Я не христ[иянин], а пантеїст.

³ *Жарко Яків.* (1861–1933) – український письменник і актор.

⁴ *Русова Софія* (1856–1940) – педагог і громадська діячка.

⁵ *Кобринська Наталя* (1855–1920) – українська письменниця і громадська діячка.

⁶ *Шрейнер Олівія* (1855–1920) – англійська письменниця і діячка жіночого руху. Випустила збірник алегоричних оповідань “Dreams”, 1890; “Dreams Life and Real Life”, 1893.

⁷ “Акорди” – антологія української лірики від смерті Шевченка. Упорядкував Ів. Франко. – 1903.

⁸ СПб – Санкт-Петербург.

⁹ “Вік” – тритомна антологія української літератури, у 1902 р. вийшли 2 і 3 томи.

⁹ “Южное обозрение” – щоденна газета, видавалася в Одесі з 1896 р. Видавець Г.М. Бейленсон, редактор М.П. Цакні.

Ф. 120, од. збер. № 197.

Лист до Ефремова С.О. від 13.09.1914 р. у Київ зі Львова.

Що несе Бог. Пишу лист, сидячи у Франка. Автомобілем покрив 120 верст і від Перемишля до Львова приїхав. Коли бачитимете пана, вітайте від мене, себто “кавалера” орденів “Анна IV” і “Станіслава 3”. Пішли наші в гору. Ваш І. Липа. Працюю зараз в штабі на позиції, був у боях. 26 пробила куля чобіт і трохи ногу зачепила, пустяк.

Ф. 120, од. збер. № 198.

Листівка до Ефремова С.О. від 22.08[1914 р.] у Київ.

Першим офіцером, якого бачили наші брати львівські, був я. Українки квітчали мене і мого коня квітками. Завтра буду у Франка. Бачив Костя Паньківського¹. Зробив візит українським книгарням, “Просвіті”. Що ми принесли їм: свободу чи ярмо? Ось яке питання ставлять вони і ставлю я сам. Вітаю Вас. 13 і 17 був у боях. Але те, що так швидко опинився у Львові – сон. Ваш Ів. Липа.

¹ *Паньківський Кость* (1855–1915) – галицький громадський діяч, економіст, видавець. Керівник різних виховних, освітніх і економічних установ у Львові. Підтримував жваві зв'язки з С. Ефремовим, товариством “Просвіта” у Києві.

м. Чернігів

